Засновники:
Департамент освіти і науки обласної державної адміністрації
Івано-Франківський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
Адреса редакції:
76018 м. Івано-Франківськ,
пл. Міцкевича, 3
Телефон (03422) 52 24 93
Видається в ОІППО

Рекомендовано до друку науково-методичною радою ОІППО протокол № від

Головний редактор
ШЕЛЕМЕЙ Любов, проректор з науково-методичної роботи та моніторингу якості освіти Івано-Франківського ОІППО

Редакційна рада:
БАРАБАШ Ольга, проректор з наукової роботи Івано-Франківського ОІППО, кандидат педагогічних наук, доцент;
БІГУН Михайло, доцент кафедри менеджменту та освітніх інновацій ОІППО, кандидат фізико-математичних наук;
ЗУБ'ЯК Роман, ректор Івано-Франківського ОІППО, кандидат педагогічних наук, доцент

Редакційна колегія:
ВИЛУЩАК Тетяна, завідувач лабораторії організації та навчальної діяльності;
ДУТЧАК Алла, методист лабораторії управління та організації освіти;
МЕРДУХ Іван, завідувач лабораторії природничо-математичних дисциплін, кандидат біологічних наук;
МАЛИЙ Петро, методист лабораторії природничо-математичних дисциплін;
НИЖНИК Ольга, завідувач лабораторії управління і організації освіти;
ОСТРОВСЬКА Галина, завідувач кафедри теорії та методики навчання, доктор педагогічних наук, доцент;
ПІДЛИПНА Людмила, директор обласного центру практичної психології та соціальної роботи, кандидат психологічних наук;
РИМАР Віктор, завідувач лабораторії дисциплін естетичного циклу та фізичного виховання;
СТРІЛЬЧИК Галина, завідувач лабораторії педагогічного досвіду та етнопедагогіки;
УМАНЦІВ Наталія, завідувач лабораторії суспільно-філологічних дисциплін;
ФЛЯК Оксана, завідувач лабораторії національного виховання;
ЮСИПЧУК Світлана, завідувач лабораторії дошкільної та початкової освіти

Тези надруковано в авторській редакції

Оформлення і технічне редагування
Світлани ГРИТЧУК

Підп. до друку 25. 10. 2022. Гарнітура "Таймс". Формат 60x84/8.
Складання та верстку виконано в обласному літературно-видавничому центрі ОІППО

* Рукописи не рецензуються і не повертаються
• Редакція залишає за собою право скорочувати і редагувати надіслані матеріали, не порушуючи їхнього основного змісту
• За достовірність фактів, цитат, власних імен та інших відомостей відповідають автори публікацій

ДЖЕРЕЛА

Науково-методичний вісник № 1 (105), 2024
Свідоцтво про реєстрацію серії ІФ № 317
Виходить три рази на рік

ЗМІСТ

Іван БЕЗЕНА. Вчитель і змістовні трансформації в шкільній історичній освіті.....3
Анна БІДНІК. Катерина Зарицька: життєвий шлях у боротьбі з тоталітаризмом..... 9
Сергій БІЛОШИЦЬКИЙ, Світлана МІТЯГІНА. Організація усноісторичних досліджень у закладах освіти як засіб вивчення життєвого шляху видатних постатей та технологія національно-патріотичного виховання молоді.....14
Софія БОДНАРЧУК. Андрей Шептицький та його внесок у розвиток національно-культурного життя українців.....18
Анастасія БОЦВІНОК. Костянтин-Василь Острозький – захисник руської ідентичности.....21
Світлана БОЯН-ГЛАДКА, Мар'ян МОРОЗ. Внесок Івана Вагилевича у розвиток української культури і державності.....23
Володимир ГЛАДИШЕВ. Уроки академіка Наливайка..... 25
Вікторія ГРИНЯК. Микола Мушинка – найвідоміший українець Словаччини.....31
Людмила ДАВИДЮК. Методика викладання техніки художнього читання в науковому доробку "учителя виразного життя" Романа Черкашина.....33
Олександр ДЕМ'ЯНЮК. Волиняни в органах центральної влади доби Української Центральної Ради.....37
Володимир ДМИТРІВ. Внесок Богдана Лепкого в формування національної ідентичності українців та духовне відродження України.....41
Оксана ДРОГОБИЦЬКА. Теофіл Ганушевський (1908–1941) – жертва радянського терору в Галичині.....43
Марина КАБИШ. Вплив викладача філологічних дисциплін на формування національної свідомості та патріотизму студентів в умовах боротьби за незалежність.....46
Любомира КАЛУСЬКА. Трансформація ідей Софії Русової в сучасну дошкільну освіту та виховання.....48
Жанна КЛИМЕНКО. Літературно-методичні обрії Бориса Шалагінова.....54
Степан КОБУТА, Святослав ПРИЙМАК. Участь В'ячеслава Чорновола у виборюванні незалежності України: виховний потенціал для сучасної молоді.....62
Денис КОЧЕРЖУК. Вплив українського звукозапису популярної музики на виховання молодого покоління XXI століття (методи культурологічних та музикознавчих змін).....65
Анжела МЕЛЬНИК, Олександр МЕЛЬНИК. "Мистецтво виправляє душу": українські педагоги про роль мистецтва у формуванні особистості молоді.....68
НАШІ АВТОРИ.....71

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ

ІВАНО-ФРАНКІВСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

ІНСТИТУТ УКРАЇНІСТИКИ, ВАРШАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ

КАФЕДРА МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ І СВІТОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ, УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА

ЗБІРНИК ТЕЗ

V Міжнародної науково-практичної конференції “Особистість в історії, літературі та методиці навчання

Київ – Івано-Франківськ – Варшава

Людмила ДАВИДЮК

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ТЕХНІКИ ХУДОЖНЬОГО ЧИТАННЯ В НАУКОВОМУ ДОРОБКУ “УЧИТЕЛЯ ВИРАЗНОГО ЖИТТЯ” РОМАНА ЧЕРКАШИНА

Актор театру «Березіль», режисер Харківського театру ім. Т. Г. Шевченка, викладач Харківського театрального інституту (згодом Харківського державного інституту мистецтв ім. І. П. Котляревського) Роман Черкашин був людиною «непересічної культури та енциклопедичних знань» *[1]*. На думку дослідниці театральної творчості Романа Черкашина Ірини Мелешкіної, творчий шлях митця «в українському театрі був довгим, нелегким, але завжди поступальним, сповненим людської та мистецької гідності» *[1]*. Талановитий актор, блискучий читець, плідний різноплановий режисер з 1951 року розпочинає педагогічну діяльність, викладає техніку сценічного мовлення, пише наукові статті, підручники, спогади.

Роман Черкашин, узагальнивши та систематизувавши свій багаторічний досвід, створює власну оригінальну методику навчання техніки художнього читання, яка базується на нерозривній єдності мислення і мовлення актора у словесній дії. У низці навчальних видань: «Художнє читання: техніка та логіка мови» (1955 р.), «Робота читця над художнім твором» (1958 р.), «Виразне читання» (1960 р.), «Художнє слово на сцені» (1989 р.) – актор, режисер і педагог розкриває закони перетворення літературного тексту на живу словесну дію, висвітлює проблеми культури мови, виразності усного слова, творчу природу художньої мови.

Основним змістом останньої друкованої роботи митця стало дослідження процесу перетворення літературних творів різних жанрів, прозових та віршованих, на живу словесну дію в формі сценічних літературних монологів автора-оповідача. Особлива увага педагога і дослідника зосереджена на природі художньої мови, яка є водночас і матеріалом, і засобом акторського мистецтва. Р. Черкашин підкреслює: «Джерела, якими живиться сценічне мистецтво, об’єднують в художніх

образах *народну мову* (курсив авторський) в усій її розмаїтості; *літературну мову* з властивими їй лексичними, граматичними, стилістичними нормами; *мову художніх літературних творів* – їх стилістичні властивості; нарешті, розмовну *мову самого артиста* – його голос, темперамент, інтелект, творчу уяву, артистичну індивідуальність, загальну й мистецьку культуру» *[3, с. 9]*. Невипадково, у якості епіграфа до посібника з художньої мови обрано слова Панаса Мирного: «Найбільше і найдорожче добро у кожного народу – це його мова, ота жива схованка людського духу, його багата скарбниця, в яку народ складає і своє давне життя, і свої сподіванки, розум, досвід, почування» *[3, с. 3]*.

Посібник складається з трьох розділів. Творча природа живої словесної дії розкривається у вступі та першому розділі. Автор детально висвітлює поняття «дієвість мови», розуміючи під ним вплив на слухача в бажаному напрямі: викликати в уяві живі образи, емоційне ставлення до змісту, моральну оцінку життєвих явищ, фактів, подій; спонукати до взаєморозуміння, згоди і спільної дії, а може, й навпаки, вступити в суперечку. Головною властивістю сценічного мовлення педагог вважає органічну єдність змістовності й виразності, художності й простоти живого слова актора-оповідача, а творче почуття правди і віра в реальність художньої вигадки забезпечують творчу свободу під час виконання художніх творів. Майбутній актор, на думку Р. Черкашина, має любити й пильнувати рідну мову, оберігати її красу, чистоту і силу, розвивати і виховувати в собі органічне чуття живого слова. Саме ігнорування на сцені законів живої мови та закономірностей органічної творчої природи виконавського мистецтва призводить до фальшивої пристрасності, штучного емоційного піднесення тону, зображення почуття «взагалі», декламаційного пафосу, фальшивої сентиментальної розчуленості. Заслуговує на увагу поділ науковцем виражальних засобів живої мови на три взаємопов’язані структурні системи – словесну (лексика, семантика, словниковий склад, значення слів, правила граматики, стилістичні елементи художньої мови, поетичний синтаксис,

тропи і фігури), тональну («жива музика мови», її мелодика, ритм, різноманітне логічне і вольове значення мовних інтонацій) та пластичну (поза, рух, міміка, жест, красномовний погляд, блиск очей, усмішка). Жива словесна дія має відтворювати в усій цілісності всі три системи.

Внутрішньою «пружиною», що рухає живу «музику мови», педагог вважав активність думки, яскравість образної уяви, емоційне ставлення до життя і потребу передати своє переживання дійсності інший людині.

Основою творчої праці актора-оповідача, підкреслює науковець, є добре розвинена художня уява, без якої неможлива жодна мистецька діяльність. Художня мова здатна малювати словами й голосом безперервну лінію образних бачень «ілюстрованого підтексту». У психологічному підтексті мовної дії знаходить додатковий вияв суб'єктивне переживання дійсності. Дослідник підкреслював: «Органічно відчувати в художній мові її внутрішній підтекст – значить творчо жити думками й почуттями …оповідача в творах епічних, автора або … ліричного героя у творах ліричних. Слухачі повинні не тільки чітко розуміти, про що говорять слова і фрази, а й відчувати те, що їх породило, те, заради чого вони говоряться» *[3, 70]*.

Друга частина присвячена розкриттю творчої природи художнього читання: від вибору твору, його пізнання (термін Р. Черкашина), через надзавдання («той душевний слід, який мають залишити образи художнього твору в свідомості» *[3, 125]*), до наскрізної лінії словесної дії, завдання якої «відтворити рух життя в уяві слухачів» *[3, 127]*.

Техніка мовлення (правила літературної вимови голосних і приголосних звуків, постановка розмовного голосу, вироблення фонаційного дихання, звучності й гнучкості голосу, чіткої дикції) зосереджена у третій частині книги, яка, крім теорії, містить і систему перевірених практичним досвідом автора ефективних тренувальних вправ.

Навчальний посібник «Художнє слово на сцені» створений блискучим актором, талановитим режисером, науковцем-дослідником, педагогом-

практиком. Тому особливої уваги заслуговують його методичні поради щодо організації курсу з виразного читання, яка потребує методичної гнучкості, поєднання теорії і практики, тренувальних й творчих аспектів. Автор рекомендує поступово реалізовувати практичні навички і вміння спочатку у тренувальних вправах, водночас розширювати й ускладнювати творчі завдання та «пам'ятати, що в живій словесній дії внутрішня і зовнішня техніка сценічного мовлення становить органічну цілісність і має засвоюватись у взаємозв'язку і взаємодії» *[3, 5]*. У той же час науковець наголошує, що будь-який навчальний посібник з художньої мови – тільки компас, що вказує напрям, тільки порадник, що лише цілеспрямована, свідома і вольова праця над собою допомагає перебороти найскладніші труднощі та оволодіти високою майстерністю.

До останніх років життя Роман Черкашин здійснював активну педагогічну діяльність. Як зазначає Ірина Мелешкіна, цитуючи театрального критика Сергія Васильєва: «Своїм учням Майстер прищеплював високу сценічну культуру, художній смак, повагу до слова. … по суті для своїх учнів він ставав "учителем виразного життя"» *[2]*.

Розроблена актором, режисером, педагогом і науковцем оригінальна методика навчання техніки художнього читання, яка базується на законах перетворення літературного тексту на живу словесну дію, заслуговує на теоретичне осмислення та подальший розвиток науковцями, практичне застосування викладачами та вчителями.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Мелешкіна, І. (2008). Роман Олексійович Черкашин. Вірний лицар театру. URL http://surl.li/updxtj
2. Мелешкіна, І. (2006). Учитель виразного життя. До 100-річчя актора, режисера, педагога Р. О. Черкашина. URL http://surl.li/lsnbqf
3. Черкашин, Р. (1989). Художнє слово на сцені. Київ: Вища школа.